

‘ולא אמר הכי: אמר מר...’ — מכאן מקור למה שכתב הרמב"ם (תלמוד תורה ה, ט) שכל שמועה שמזכיר התלמיד בפני רבו [בפניו דוקא. ע' ריעב"ץ], אומר לו 'כך לימדתנו רבינו' (ע' באור הגר"א יו"ד רמב, נט. וע' מהרש"א חגיגה יד ומגדים חדשים ברכות טז:).

וע' להלן קא. שאמר רע"ק לרבו 'לימדתנו רבינו כי אדם אין צדיק בארץ...'. הגם שכבר ידענו זאת מדברי קהלת ולא רבו חידשו (וע"ש מהרש"א ועוד). ואמנם משם אין ראיה לדבר שרבו לא אמרו כלל.

*

‘וא"ר חייא בר רב אמר רבי יוחנן: כל הנביאים לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה אבל צדיקים גמורים עין לא ראתה אלקים זולתך. ופליגא דרבי אבהו, דא"ר אבהו: מקום שבעלי תשובה עומדין שם צדיקים אינן עומדים שם...’ —

באמת אלו ואלו דברי אלקים חיים, כי צדיק גמור יש לו גוף מזוכך ונקי אבל לא בעל תשובה. אכן נפש הבעל-תשובה נחצבה ממקום יותר עליון מנפש הצדיקים כדאיתא בזהר הקדוש (משפטים קו:), כי לעתיד שזדונות נעשו כזכיות, אז יראה השי"ת לנפש הבעל-תשובה שכיוון לעומק עמוק מכל דעת שהאדם יכול להשיג, וכל זה יפעל על ידי צעקתו בתשובתו, אם כן נפשו של בעל תשובה עליונה יותר מנפש הצדיק.

וזה הענין שקרבן עולה כולו כליל — רומז לצדיק גמור, שגופו מזוכך ודבוק להשי"ת, ומכל מקום דמו ניתן למטה מחוט הסקרא, שאין נפשו מגעת למעלה כל כך. ואילו קרבן חטאת נאכל לכהנים, שהוא בא על חטא בפועל, שזה מביא הבעל-תשובה, ודמו נזרק למעלה — היינו שנפשו גדולה מאד, וזה הוא מחמת שברון לבו וצעקתו זוכה שתתעלה נפשו לכוון רצון השי"ת (מי השלוח. וראה: בית יעקב תשא ד"ה וידבר; לקוטי מאמרים לר"צ הכהן דף קכ:).

דף ק

‘כי הא דיתיב ר' יוחנן וקא דריש...’ — ע' במובא ביוסף דעת ב"ב עה.

‘יהב ביה עיניה ועשאו גל של עצמות’ — 'כי בהיות החסידים המדבקים מחשבתם בעליונים, כל דבר שהיו מחשבים בו ומתכוונים עליו באותה שעה היה מתקיים אם טוב ואם רע, וזהו שאמרו ז"ל נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות...'. (מתוך אגרת הקדש להרמב"ן, ה).

ע"ע: אור החיים בא (יא, ה) משפטים (כג, כג) שלח (יד, ט); מגדים חדשים ברכות נח. וראה עוד במובא ביוסף דעת ברכות כ.

‘ע"ב) איזו היא מדה מרובה מדת טובה מרובה או מדת פורענות, הוי אומר מדה טובה מרובה ממדת פורענות’ — 'כי כשאדם עושה מצוה באהבה, הריהו דבק לאמת ששם מקור הברכה.

אבל מי שעושה עבירה דבק רק לתאותו הפרטית ואין לו דביקות לכח השקר, כי השקר הריהו העדר ואין דביקות להעדר. ועל כן מראים לנו הפרש גדול מאד בין מדה טובה למדת פורענות (כפול חמש מאות) — כי כל הנהגת ה' הוא ללמד' (מכתב מאליהו ח"ד עמ' 284).

'אף הקורא בספרים החיצונים...' — על מקור האיסור וטעמיו, נאמרו כמה דרכים. ובמאירי (לעיל ז) כתב שכדי להבין ולהורות ולהשיב לאומות — מותר. (וע' בפירוש מגן אבות לרשב"ץ אבות ב, ד). ואולם בקובץ מאמרים לגרא"ו כתב שלא מצינו הטר ד'כדי להבין ולהורות' אלא לענין כישוף (לעיל סח), אבל קריאה בספרי מינים שטעים האיסור משום שיבוא להמשך אחריהם — אין אמור הטר זה. ולא הביא מדברי המאירי והרשב"ץ. וכנראה לא הוטר אלא לגדולים אשר יראתם הגדולה קודמת לחכמתם. וראה בזה דברים חוצבי להבות אש קודש בספר הזכרונות לר"צ הכהן, נדפס בסוף ספר דברי סופרים. ע"ע בענין זה בקובץ 'המעין' מניסן תשל"ו — תשובת הגרא"י בלוך, ראש ישיבת טלז. יש אומרים שהיתה הקפדה מיוחדת על ספר בן סירא, כדי שאנשים לא יספחוהו בטעות לכתבי הקדש (ע' בפרוש הרד"ל קהלת רבה יב; מרגליות הים כאן; פחד יצחק (לגר"י הוטנר) אגרות ומכתבים ח).

']... ולכן בן סירא היה כלול טוב ורע כדאיתא בפרק חלק שהוא מספרים חיצונים ומילתא מעליותא דאית ביה דרשינן, ע"ש. וכן בב"ק (זב:) קראוהו 'כתובים' — כי באמת היתה נפש יקרה רק דיצאה לחיצונים ומשם נלקחה...'. (מתוך צדקת הצדיק קכה).

'לא תעיל דויה בלבך, דגברי גיברין קטל דויה' — זו לשון רבנו יונה בפירושו למסכת אבות (ב, ז): 'מרבה תורה מרבה חיים — זה הדבר כנגד מה שאמר 'מרבה בשר מרבה רמה', שעל ידי התענוג יתקצרו ימיו ועל ידי עמל בתורה — יאריכון. וגם כן הוא כנגד מרבה נכסים מרבה דאגה, כי דאגת הנכסים מקצרת שנותיו ודאגת התורה אף כי היא דאגה גדולה למבין, כאשר יחשב בהלכה עד יאמר דבר דבור על אופניו — אין יכולת לדאגה ההיא לעשות לו רע. אע"פ שאמרו חכמי הטבע, היגון חולי הלב והדאגה הוא כלות הלב, אך דואג בתורה — אורך ימים ושנות חיים ושלוש יוסיפו לו. ועל זה אמר שלמה ע"ה (משלי י, כז): יראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצרנה'. וזו לשון החזון איש באגרת (ח"ג קטו): 'כבר כתבתי כי גדול חטא הדאגה מכל דבר...!'

'דאגה בלב איש... ישיחנה לאחריים' — אפשר שהמספר לחברו על דבר רע שעולל לו פלוני, כדי להפיג בכך דאגתו מלבו — נחשב זה כמכוין לתועלת, וכמו המספר כדי להינצל מפגע או מהזק וכד', ומותר הדבר, [כמובן, במילוי שאר הפרטים הנצרכים להתר אמירת לשון הרע לתועלת] (עפ"י חפץ חיים הלכות לשון הרע י, יד בהגהה).

'בני, הוי זהיר כשתראה אדם עצב אל תעבור עליו, אלא שאל ממנו סבת עצבותו; ולפחות אם לא תוכל לתקן צערו — עם מה שמדבר עמך מפיג צערו, כדברי רבותינו ז"ל 'ישיחנה לאחריים' (צוואת רבי אליעזר הגדול — מובא בשבט מוסר טז, קו).

— '... כל שייכות לעניינים שמבחוץ ממעטים את הפנים, אפילו מי שבפנים לבבו דאגות עולם הזה, גם אלה יתמעטו אם ידבר אודותם לאחריים, כאז"ל 'דאגה בלב איש — ישיחנה לאחריים'. וכתב הרש"ז זצ"ל שמעולם לא דיבר עם אחריים בענינים שעוררו את פנים לבו, כל זמן שלא נתיישנו אצלו ופסקו מלעוררו. ובענין אחד אמר שלא גילהו כ"ה שנה. ובוה נבין למה כשמוסרין סתרי תורה לחכם יסבירו רק מסביב ויזהרו שלא ידברו מעצם הענין, כי על ידי כך ינצל המלמד שלא יכהה הענין בלב עצמו, וגם לא יוכל להחזירו לבהירתו לעולם... והיינו הארה שנכההה לא תשוב להאיר לו וצריך להתעוררות אחרת' (מתוך מכתב מאליהו ח"א עמ' 221. ועע"ש בעמ' 235).

'אמר רבי זירא אמר רב: מאי דכתיב כל ימי עני רעים — אלו בעלי תלמוד. וטוב לב משתה תמיד — אלו בעלי משנה. רבא אמר איפכא' —
 '... כי חמרא פקחין, שמעורר רוח חכמה באדם, וצריך למוזגו במימה של תורה, שיהיה החכמה ממוזגת על פי התורה, דלולא זה יוכל לבא לאפקורסות כידוע. ויין זה דמסכתי הוא היין המשומר בענביו שהשותהו טוב לו, כמו שכתוב וטוב לב משתה תמיד. ואמרו בב"ב דזו משנה או תלמוד, ע"ש דנראה דתליא בפלוגתא דסיני ועוקר הרים הי עדיף (בסוף הוריות), דמתם שלחו סיני עדיף, שזהו דרך לימוד בני ארץ ישראל הנוחים זה לזה בהלכה, ורבי זירא יתיב ק' תעניות דלישתכח מיניה תלמודא דבבלאה (כמו שאמרו בב"מ פה.), על כן הוא אמר העדיפות למשנה. משא"כ רבא דהוא היה מראשי המפלגים מייסדי התלמוד בבלי, כמו שאמרו 'הויות דאביי ורבא', על כן אמר איפכא.
 ותרוייהו 'יין מסכתי' הרומז למסכתות המשנה ותלמוד. ושם גנוז גם כן כל סודות התורה בהעלם, כידוע...'. (פוקד עקרים לר"צ הכהן, עמ' 50).

'וטוב לב משתה תמיד — אלו בעלי משנה' — בדרך מליצה: לפי שאמרו שאין פוסקין דין מתוך המשנה, הרי שלבעלי משנה מותר לשתות תמיד, שאינם מן המורים הוראות (מובא בספר עיני כל חי ב"ב קמה. וע"ע פירוש ע"ד צחות בבן יהודע שם).

'כל ימי עני רעים — זה אסטניס... זה רחמני... זה שדעתו קצרה' — מקביל למאמרם ז"ל (בפסחים ק"ג): 'שלשה חייבם אינם חיים, הרחמנין והרחמנין ואניני הדעת' (עפ"י מהרש"א).
 והרש"ש (בב"ב קמה) פרש 'דעתו קצרה' — ששכלו קצר ואינו מגיע רחוק לראות את הנולד.

דף קא

'הקורא פסוק של שיר השירים ועושה אותו כמין זמר... — מביא רעה לעולם...' — רש"י פרש שנקט 'שיר השירים' לרבותא, שאף על פי שעיקרו שיר, אסור לשוררו אלא בטעמי הנגינה המקובלים ולא בדרך זמר (וכן הוא בקיצור פסקי הרא"ש).
 ויש שנראה מדבריהם שבדוקא נקטו 'שיר השירים', לפי שהוא קדש קדשים (ידיים ג), ואנשים רגילים לאומרו בזמר ובשיר יותר משאר פסוקים, לכוונת המשל ולא לכוונת הנמשל, לכך הזהירו והחמירו בזה דוקא, שהעושה כן אין לו חלק לעולם הבא (ע' פירוש ר"י אלמדארי; מהרש"א; מרגליות הים).
 כתב הרמ"ה להסתפק האם איסור זה נאמר רק כשקורא דרך שחוק, או אפילו כשמכוין לשבח ולהלל לה' בשיר, ונשאר ב'צריך עיון'.
 ואף על פי שהרמב"ם והשו"ע השמיטו דין זה — הביאוהו שאר פוסקים, וכבר כתב המהרי"ל (מובא במג"א או"ח תקס"ו): 'שלא כדין הוא שמשוררין במשתה 'אודך כי עניתי' וכי האי גוונא כמה פיוטים — לשמחת הריעות, כי אז התורה חוגרת שק ואומרת עשאוני בניך כמין זמר, אך בבית הכנסת לרגלים — מצוה לזמר'.
 ועל פי זה כתב המגן-אברהם (שם, והביאו המשנ"ב) שאין לשיר בשבת אלא אותם שירים שנתקנו על הסעודה.
 ואולם יש פוסקים המתירים לשורר פסוקים דרך שבח ושירה לה' (ע' שדי חמד מערכת ז, יב 'זכר לחרבן'. מובא

ג. העוסק בתורה לשמה – משים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה... (ר' אלכסנדר); – כאילו בנה פלטרין של מעלה ושל מטה... (רב); – אף מגין על כל העולם כולו (ר' יוחנן); – אף מקרב את הגאולה (לוי).
ועוד זוכה לדברים הרבה, כמו ששנינו בפרק 'קנין תורה'.

ד. כל המלמד את בן חברו תורה – מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו... (ריש לקיש); – כאילו עשאו לדברי תורה (ר' אלעזר); כאילו עשאו לעצמו (רבא).
כל המעשה את חברו לדבר מצוה, מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו (ר' אבהו).
היה רבי מאיר אומר: הלומד תורה ואינו מלמדה – זהו דבר ה' בזה.
'הכותב או מבאר אותה למען המשכילים יבינו והתלמידים יעמדו על האמת ויוסיפו לקח טוב – אין למוד גדול מזה ואין כבוד לתורה גדול ממנו' (לשון ריעב"ץ).

ה. היכי דמי אפיקורוס – יש אומרים: המבזה תלמידי חכמים. וי"א: המבזה חברו בפני תלמידי חכמים. וי"א: כגון אלו האומרים, מה מועילים לנו תלמידי החכמים, להם עצמן הם קורין ושונין ולא לנו, (ואינם יודעים שהעולם מתקיים עליהם). וי"א: אפילו זלזול קל בת"ח, כגון תלמיד שאמר לפני רבו 'כך אמרנו שם' ולא אמר 'כך אמר מר', או כגון האומר 'לא חדשו לנו החכמים על הכתוב בתורה'. או כגון: 'הני רבנן'.

ו. 'מגלה פנים בתורה' – יש אומרים: היינו מבזה ת"ח. וי"א: מבזה חברו בפני ת"ח. וי"א: האומר שעסק התורה אינו מועיל לעולם. וי"א: זה הדורש בתורה דרשות של דופי, כדרך שעשה מנשה.

דף ק

ט. א. מה ענינו וענשו של הקורא בספרים החיצונים?

ב. האם מותר לקרוא בספר 'בן סירא'?

ג. אלו לקחי חכמה ודרך ארץ מספר בן סירא מוזכרות בסוגיא?

א. רבי עקיבא אומר: הקורא בספרים החיצונים אין לו חלק לעולם הבא. ופרשו בברייתא: ספרי צדוקים. פרש"י: שכופרים בא-ל חי. והרי"ף פרש: בספרים שפרשו התנ"ך על פי דעתם ולא סמכו על מדרש חכמים, כי בדבריהם יש צד מינות. ואפילו בדברי חכמה ודברים טובים שבהם אסור לקרות.
נחלקו הדעות אודות קריאה בספרי מינים [על ידי גדולים שקדמה יראתם לחכמתם] כדי להבין ולהורות.

ב. רב יוסף אסר לקרוא בספר בן סירא. ודוקא בדברי הבל ורעות רוח שבו, כמו 'זלדקן-קורטמן, עבדקן-סכסן...', אבל הדברים טובים שבו – אף דורשם ברבים.

ג. אמרות חכמה מספר בן סירא המובאים בסוגיא:

לא תינטוש גילדנא מאודניה דלא ליזיל משכיה לחבלא, אלא צלי יתיה בנורא ואיכול ביה תרתין גריצים.
(תרגום: אל תפשיט דג מאוזנו, שלא ילך עורו לאיבוד, אלא צלהו באש ואכול בו שתים חלות). אם

כפשוטו – הרי כאן איסור בל תשחית האמור בתורה. ואם כמדרשו, מדת דרך ארץ שמענו שלא לבעול
שלא כדרכה (שאין הגון לאדם לשנת את דרכו. רש"י); –
בת לאביה – מטמונת שוא; מפחדה לא יישן בלילה. בקטנותה – שמא תתפתה. בנערותה – שמא תזנה.
בגרה – שמא לא תינשא. נישאת – שמא לא יהיו לה בנים. הזקינה – שמא תעשה כשפים; –
לא תעיל דויה בלבך דגברי גיברין קטל דויה – אל תכניס דאגה בלבך, שגבורי גבורים הרגה הדאגה.
[וכבר אמר שלמה המלך בחכמתו דאגה בלב איש ישחנה – רבי אמי ורבי אסי, אחד אמר: ישחנה מדעתו
ואחד אמר ישחנה לאחרים]; –
מנע רבים מתוך ביתך, ולא הכל תביא אל ביתך (אפילו אותם שאתה מתעסק עמהם לא תביאם תדיר
לביתך. רש"י); –
רבים יהיו דורשי שלומך. גלה סודך לאחד מאלף; –
משוכבת חיקך שמור פתחי פיך; –
אשה טובה – מתנה טובה, בחיק ירא אלקים תנתן. אשה רעה – צרעת לבעלה, מה תקנתו? יגרשנה מביתו
ויתרפא מצרעתו;
אשה יפה – אשרי בעלה, מספר ימיו כפלים;
העלם עיניך מאשת חן פן תלכד במצודתה, אל תט אצל בעלה למסוך עמו יין ושכר כי בתואר אשה יפה
רבים הושחתו ועצומים כל הרוגיה;
רבים היו פצעי רוכל (שעסקו עם הנשים בתכשיטיהן, ופעמים מוצאו בעלה מתיחד עם אשתו ומכהו
ופוצעו);
המרגילים לדבר ערוה – כניצוץ מבעיר גחלת (רש"י): כשביב המבעיר את הפחם כך כל אשר להם כלה
והולך). ככלוב מלא עוף כן בתיהם מלאכים מרמה.
אל תצר צרת מחר כי לא תדע מה ילד יום, שמא למחר איננו ונמצא מצטער על עולם שאינו שלו.
כל ימי עני רעים. בן סירא אומר: אף לילות; בשפל גגים וגו ובמרום הרים כרמו, ממטר גגים לגגו ומעפר
כרמו לכרמים.

דפים ק – קא

ר.י. כל ימי עני רעים וטוב לב משתה תמיד – כיצד דרשו החכמים מקרא זה?

כל ימי עני רעים וטוב לב משתה תמיד. מקרא זה דרשוהו החכמים בפנים שונות;
– על בעלי תלמוד (שקשה ללמדו מרוב קושיות וסוגיות) ובעלי משנה (הנוחה ללמוד). ורבה פירש להפך;
– על מי שיש לו אשה רעה ושיש לו אשה טובה (רבי חנינא);
– אסטניס ומי שדעתו יפה (רבי ינאי);
– רחמני ואכזרי (רבי יוחנן);
– מי שדעתו קצרה ומי שדעתו רחבה (רבי יהושע בן לוי).
'כל ימי עני רעים' – אפילו שבתות וימים טובים, כדשמואל שאמר שינוי וסת תחילת חולי מעיים (אף
עני האוכל בשבתות ובימים טובים מעדנים שאינו רגיל בהם, רע לו).